

1. De slang in de tuin, toespraak 2 oktober, Geeske Hovingh

In 1998 woonde ik voor een periode van acht maanden in een klein dorp in Noord-Ghana. Ik deed er vrijwilligerswerk en probeerde de taal en vooral de lokale gemeenschap zo goed mogelijk te leren kennen. Dat ging met vallen en opstaan, maar na een paar maanden had ik in ieder geval wel vriendschap weten te sluiten met een aantal mensen uit het dorp.

Met hen zat ik tijdens een lome, warme zondagmiddag op mijn veranda met een kalebas lokaal gebrouwen bier. In de verte zagen we de bewaker van het priesterhuis lopen. In zijn ene hand had hij een stok, in de andere een lang ding dat hij meesleepte over de grond. Toen hij dichterbij gekomen was, zagen we dat 'dat ding' een dode slang was. Ik schrok, maar mijn vrienden knikten berustend en zeiden: *Snakes are dangerous. They should always be killed.* Slangen moeten altijd gedood worden. Nu was ik geen bioloog van beroep, maar ik wist wel dat er maar een paar voor mensen dodelijke slangensoorten bestaan. Een latere zoektocht op het internet bevestigde dat – het zijn er hoogstens tien, zoals de zwarte mamba en de Egyptische cobra. Toch worden ook niet-voor-mensen-gevaarlijke soorten, op vele plekken in de wereld graag afgemaakt. De slang ademt immers gevaar uit, hij heeft een slechte reputatie en dan kun je maar het beste het zekere voor het onzekere nemen, ongeacht de gevolgen die dat heeft voor het biologisch evenwicht.

2.

Toch is daarmee nog lang niet alles over de slang gezegd. Heeft u bijvoorbeeld wel eens op het symbool van de apotheker gelet? Het is een slang die een stok omstrengelt, de esculaap – het symbool van de geneeskunst! Wat veel mensen ook niet weten is dat het gif van een aantal slangensoorten stoffen bevat die gebruikt worden in de geneeskunde, er worden zelfs medicijnen van gemaakt. In oude culturen waar afgoderij een belangrijke rol vervulde, werd de slang vaak beschouwd als vruchtbaarheidssymbool – iets dat wellicht verband hield met de fallische vorm van dit dier, maar

ook met zijn vermogen te transformeren; zijn oude vel af te gooien.

Kortom: de slang spreekt tot de verbeelding, ook in positieve zin. Maar als we eerlijk zijn dan is onze associatie met dit glibberige beest toch vooral een negatieve, en het is niet ondenkbaar dat het Paradijsverhaal, zojuist voorgelezen, daar in grote mate aan heeft bijgedragen.

3.

Kijken we nog eens naar dat verhaal: de slang vervult er een listige sleutelrol in. Hij weet namelijk precies waar de zwakte van de mens zich bevindt, ook al is hij nog maar pas geschapen. Dat wat hij niet mag, waar hij met zijn tengels vanaf moet blijven, is uiteindelijk altijd het meest verleidelijke voor de mens. Dat weet de slang, en dat weten wij allemaal. Stelt u zich eens voor dat ik hier zeven mooie kistjes neerzet op de tafel en ik nodig u uit er zes van te openen, u mag ze zelfs houden, inclusief de inhoud, maar het zevende kistje blijft gesloten – wat denkt u dan? Stel dat de inhoud van de zes kistjes precies is wat u nodig heeft – en toch blijft u onwetend over de inhoud van het laatste kistje – wat doet dat dan met u?

Als ik voor mezelf spreek, dan weet ik zeker dat mijn hoofd vooral gericht zal zijn op dat ene gesloten kistje....

4.

Precies zo zijn Adam en Eva vooral gericht op die ene boom tussen al die andere bomen. En de slang maakt misbruik van hun nieuwsgierigheid – als een gladdere autoverkoper benadert hij de vrouw en vraagt haar waarom ze eigenlijk niet van die ene boom mag eten. Het is geen objectieve vraag, integendeel, en de slang voegt er nog een aanlokkelijk aanbod aan toe: juist eten van de vruchten van die boom zal deuren voor hen openen. ‘Jullie zullen worden als goden, wetend wat goed en wat kwaad is.’ Een prachtig reclame-slogan. En dan vallen plotseling alle andere bomen in het niet bij deze boom: het lijkt ineens de mooiste van allemaal, met de lekkerst uitziende vruchten.

En zo heeft de slang de man en de vrouw om de tuin geleid – ze gaan voor de bijl, vallen voor de verleiding.

5.

Dan staat er geschreven: ‘toen gingen de twee de ogen open.’ Een cruciaal moment in het verhaal. De twee worden geconfronteerd met de naakte waarheid: ze zijn helemaal niet geworden als goden. De mens, die kroon op de schepping, is een keizer zonder kleren geworden. ‘En zij wisten dat zij naakt waren’. Onwennig knutselen ze van vijgenbladeren twee schaamschortjes in elkaar. Schaamte is het enige wat er van hun onschuld overblijft. En ze hebben slechts 1 inzicht verworven: namelijk dat de slang hen bij de neus heeft genomen en zijn belofte een lege huls bleek. Van de oorspronkelijke gelijkwaardigheid tussen de man en de vrouw, mens en mens, als hulp en tegenover, is niets meer over: de verdeel- en heerstactiek van de slang heeft zijn verboden vruchten afgeworpen.

6.

En dan komt de Vader thuis. Hij treft zijn woning niet in goede staat aan. Er is iets fundamenteels veranderd, voelt hij. Hij roept zijn kinderen, maar krijgt geen antwoord, ze hebben zich verstopt. Na een korte zoektocht vindt hij hen, ziet hun bladerkleding en weet dan dat ze hebben gegeten van de boom van goed en kwaad. Hij vraagt het hen ook nog en dan geeft Adam het lafste antwoord denkbaar: ‘Ik kon er niets aan doen, ik werd ertoe gedwongen door dat vrouwmens naast mij, sterker nog: door jou God – want jij gaf me haar.’ Eva zegt: ‘de slang heeft mij verleid en ik at.’ Dat is tenminste een eerlijk antwoord, maar het blijft al met al een beschamende vertoning die niet zonder gevolgen kan blijven.

7.

Wordt de mens vervolgens bestraft? Ja en nee. De ‘straf’ die God uitdeelt, is eigenlijk niets anders dan de beschrijving van de normale, ‘natuurlijke’ toestand van de mens: *la condition humaine*. Dat de vrouw in zwangerschap en bij het baren moet zwoegen – we weten niet beter. En dat de mens in het algemeen hard moet

zwoegen om brood op de plank te krijgen – het is iedereen bekend. Maar de essentie van het verhaal is dat dat niet in overeenstemming is met het Scheppingsplan van God. Hij had het graag anders gezien, een wereld in harmonie waar mensen zich houden aan de woorden van de Thora, de Tien Geboden, maar de ongehoorzaamheid van de mens, dwingt God ertoe om zijn bestemmingsplan aan te passen.

8.

En daarmee is de slangenkuil die de wereld soms is, dus nog geen voldongen feit. De schrijvers van dit prachtige verhaal willen duidelijk maken dat de wereld zo niet bedoeld is. En daarom moet je dit verhaal eigenlijk van achteren naar voren lezen. Van het zwoegen van ons bestaan, de pijn, het vluchtgedrag en bedrog, naar een vreedzame, paradijselijke manier van samenleven, onderlinge solidariteit, tevredenheid, je goed voelen over jezelf en over elkaar, zonder gêne. Een wereld vormgeven waarin we, zoals we zullen zingen ‘nieuw en bloot staan in morgenlicht, onstuitbaar vrij, zo nieuw als Hij.’

9.

En de slang? Hij had blijkbaar eerst pootjes, maar nu moet hij door het stof kruipen. Met de straf die hij van God krijgt, is hij er alleen maar gevaarlijker op geworden. Vanuit het struikgewas loert hij op zijn prooi en slaat dan zomaar ineens toe, ‘bijt in hielen’. Het is de kunst om je te wapenen tegen dit soort spreekwoordelijke slangen. Tweedrachtzaaiers, mensen die met twee tongen spreken, je proberen te verleiden tot dingen die je eigenlijk helemaal niet wil – die misbruik maken van je zwaktes. Moge deze bijeenkomst en de vele die daar op zullen volgen hier in Westfrieze Ekklesia, en waar dan ook maar, ons bij de les houden, de les van dat Oude Boek: dat wij niet geschapen zijn voor het duister, geen zondige wezens zijn, geneigd tot alle kwaad, maar dat een ieder van ons een zuivere kern heeft, waarmee we ons kunnen wapenen tegen al het kwaad van deze wereld. Dat wij een stukje paradijs op aarde maken... Zo moge het zijn.